

УДК 336.564.2

Гавриш О. М., Колупаєва І. В.

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ ЯК ВАЖЕЛІ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. Податкова система країни є основою реалізації фінансової стратегії держави, адже саме через систему оподаткування відбувається регулювання економічних та соціальних процесів у країні. Саме від зваженої податкової політики буде залежати фінансова безпека держави.

Багатогранність цілей державної податкової політики та шляхів їх досягнення є передумовою використання податкових важелів з різними формами та характером впливу на економічну та соціальну сфери. Результатом застосування державою податкових пільг має стати стимулювання суб'єктів малого підприємства, підтримка науково-технічних розробок, підтримка малозабезпечених верств населення тощо. Отже, аналіз податкових пільг як важелів державної регуляторної політики та їх вплив на економічні процеси є актуальним.

Аналіз останніх публікацій. Питання аналізу податкових пільг знаходять своє відображення в багатьох наукових публікаціях.

В Україні вивченню цих питань присвячені дослідження таких науковців, як: В. І. Ляшенко [1], який аналізує пільгове оподаткування у сфері малого підприємництва; О. Ю. Тимарцева [2], який аналізує податкові пільги як інструмент регулювання економіки; З. С. Варналія, І. І. Мазур; О. В. Панасик [3], які розглядають податкові пільги з точки зору втрат бюджету та з позиції їх економічної та соціальної ефективності; В. В. Короленко [4], яка обґрунтовує введення податкових пільг для пріоритетних галузей розвитку економіки; І. І. Чуницької [5], яка пропонує класифікацію податкових важелів у поєднанні з бюджетними та обґрунтовує необхідність пільгового оподаткування доходів фізичних осіб; Г. Котіна та М. Степура [6], які розглядають податкові важелі впливу на вітчизняну економіку у порівнянні зі світовим досвідом та інші.

Але не всі питання вирішенні до кінця, що відкриває простір для авторських досліджень.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних та практичних аспектів реалізації застосування податкових пільг як важелів державної регуляторної політики.

Виклад основного матеріалу. З 2007 року до 2012 року податкова система України перейшла з другого на третє найгірше місце у світі. Кількість податкових платежів зросла до найбільшого у світі рівня [7]. Реформа податкової системи, яка почалася з 2010 року передбачає кардинальні зміни у системі оподаткування, у тому числі і зміни щодо пільгового оподаткування.

Ефективність фіскальної та регулюючої функції податків проводиться з позиції впливу на якісні, на кількісні зміни в соціальній та економічних сферах. Така оцінка може проводитися за макроекономічними показниками.

У табл. 1 наведемо динаміку ВВП та податкових надходжень протягом 2007–2012 рр. [8, 9]. За даними таблиці 1 видно, що податкове навантаження має тенденцію до збільшення. Протягом 2011–2012 рр. збільшення податкового навантаження було максимальним. У 2011 році податкове навантаження платників податків збільшилося на 17 % у порівнянні з 2010 роком, а у 2012 році збільшилося на 8 %. Як видно з таблиці 1 у 2012 році темп росту ВВП має менше значення темпу росту у порівнянні з 2011 роком. Така тенденція свідчить про негативний вплив податкової політики на детінізацію економіки.

Податкові пільги є основним важелем регуляторної політики держави. Податкові пільги встановлюються Податковим кодексом України. Діючі податкові пільги зведено у нормативному документі Довіднику пільг, наданих чинним законодавством по сплаті податків, зборів, інших обов'язкових платежів, ознайомитися з якими можна на офіційному веб-порталі Міністерства доходів і зборів України [10].

Таблиця 1

Динаміка ВВП та податкових надходжень

Рік	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Темпи росту ВВП, %	132	132	96	119	122	107
Податкові надходження, млн грн.	161264,8	227164,8	208073,2	234447,7	334691,9	387730,4
Частка податкових надходжень у ВВП, %	22	24	23	22	25	28
Темп росту податкових надходжень у ВВП, %	97	107	95	95	117	108

Згідно статті 30 Податкового кодексу України (далі ПКУ) податкова пільга – це передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, визначених законодавством [11].

Підстави для надання податкових пільг відповідно до п. 30.2. ПКУ є такі [11]:

- підстави, що характеризують певну групу платників податків;
- підстави за видами діяльності;
- підстави за об'єктами оподаткування;
- підстави за характером та суспільним значенням здійснюваних ними витрат.

Податкові пільги можна класифікувати за різними ознаками: за критерієм призначення, за цільовим використанням коштів, за суб'єктами впливу, за періодом дії, за елементами податку, за впливом на доходи бюджету тощо.

За впливом на доходи бюджету розрізняють податкові пільги, які призводять до втрат доходів бюджету (наприклад зниження податкової ставки для окремих галузей економіки), та пільги, які не приводять до втрат доходів бюджету (наприклад, застосування спрощеної системи оподаткування).

Проаналізуємо втрати бюджету від надання податкових пільг за даними Міністерства доходів і зборів [10, 12]. Узагальнюючі результати наведемо у табл. 2.

Таблиця 2

Оцінка втрат бюджету від надання податкових пільг

Рік	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Втрати бюджету, млн. грн.	17472	22845	28207	37127	40382	48659
Темпи росту втрат бюджету від надання податкових пільг, %	129	131	123	132	158	83
Дефіцит бюджету, % до ВВП	-1,4	-1,1	-1,5	-4,1	-6	-1,8

За результатами табл. 2 видно, що втрати бюджету протягом 2007–2012 рр. мають тенденцію до збільшення. Тільки за 2012 рік втрати зросли на 20 % у порівнянні з 2011 роком. Реалізація норм Податкового кодексу, спричинила збільшення втрат від надання пільг, які в умовах дефіциту бюджету можуть негативно вплинути на економічну безпеку держави. Слід зазначити, що не всі дії пільгового оподаткування введені в дію. Ситуація щодо збільшення втрат від надання податкових пільг стала підставою для внесення змін до Податкового кодексу України від 19.12.2013 рр., а саме:

зниження ставки податку на додану вартість до 17 % перенесено на 1 січня 2015 року (раніше нормами було передбачено введення в дію з 01.01.2014 року);

зниження ставки з податку на прибуток до 16 % перенесено на 1 січня 2016 року (раніше нормами було передбачено введення в дію з 01.01.2014 року).

Проблема дефіциту бюджету є нагальною, і її можна вирішити, скорочуючи витрати та збільшуючи доходи, а тому такі зміни, на нашу думку, є правильним, адже це дасть можливість зменшити втрати бюджету від надання податкових пільг. Необхідно зазначити, що держава передбачила достатню кількість пільг з податку на прибуток, який за бюджетними втратами посягає друге місце після податку на додану вартість [13], а тому подовження терміну для введення основної ставки 16 % з податку на прибуток та 17 % з податку на додану вартість є доцільним задля бюджетної безпеки держави. Адже її зниження буде сприяти недоотриманню доходів бюджету, що в умовах гострого дефіциту є недоцільним.

Узагальнимо дані табл. 1 та табл. 2 на рис. 1.

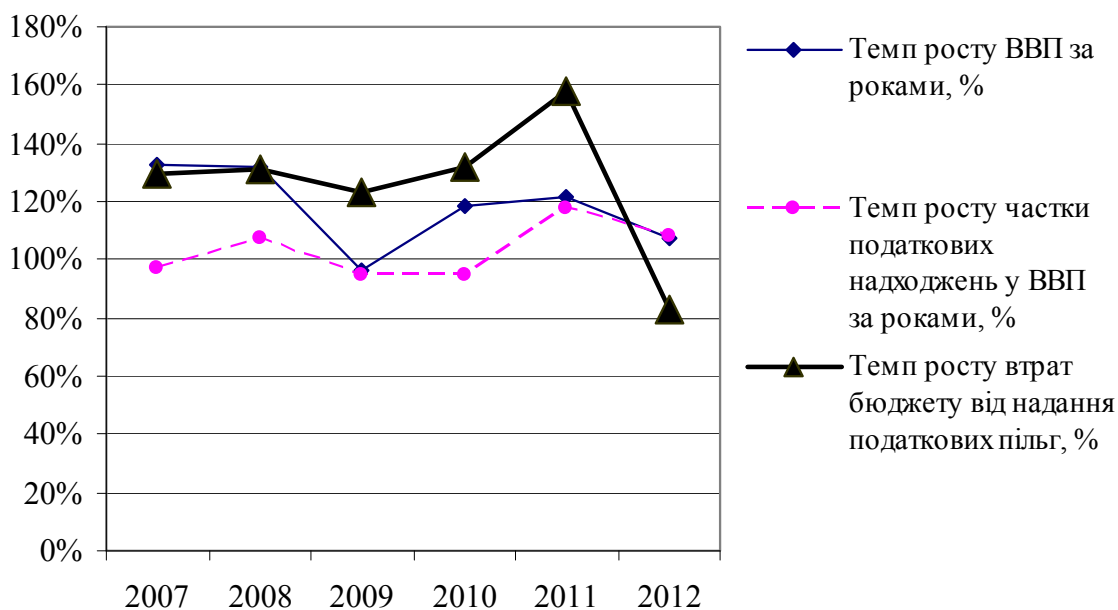

Рис. 1. Динаміка темпів росту ВВП, податкових надходжень та втрат від надання податкових пільг

За даними рис. 1 видно, що темпи росту втрат від надання податкових пільг були більше ніж темпи росту ВВП. Передбачені податкові пільги не сприяють достатньому зростанню виробництва, стимулюванню підприємницької діяльності, так як ВВП у 2011 році збільшилося лише на 17 %, в той час як втрати від надання податкових пільг у 2011 році збільшилися на 58 %. Отже, така ситуація свідчить про неефективність пільгового оподаткування як важеля регуляторної політики держави.

За даними статистичних матеріалів [12] на рис. 2 представимо втрати бюджету від пільг за основними податками.

Як бачимо з рис. 2 найбільші втрати бюджету складають з надання пільг з податку на прибуток та податку на додану вартість. Збільшення втрат бюджету від надання податкових пільг у сторону податку на прибуток (до 31 % у 2012 році) відбулося після 2010 року, що пов'язано з введенням в дію норм Податкового кодексу України, а саме зі збільшенням пільг щодо зниження (або встановлення 0 %) ставки податку та розширенням суб'єктів оподаткування (за галузями), які цими пільгами мають право користуватися. Слід зазначити, що розширення галузей, які використовують пільгову ставку вже неодноразово розширювалося після прийняття Податкового кодексу України.

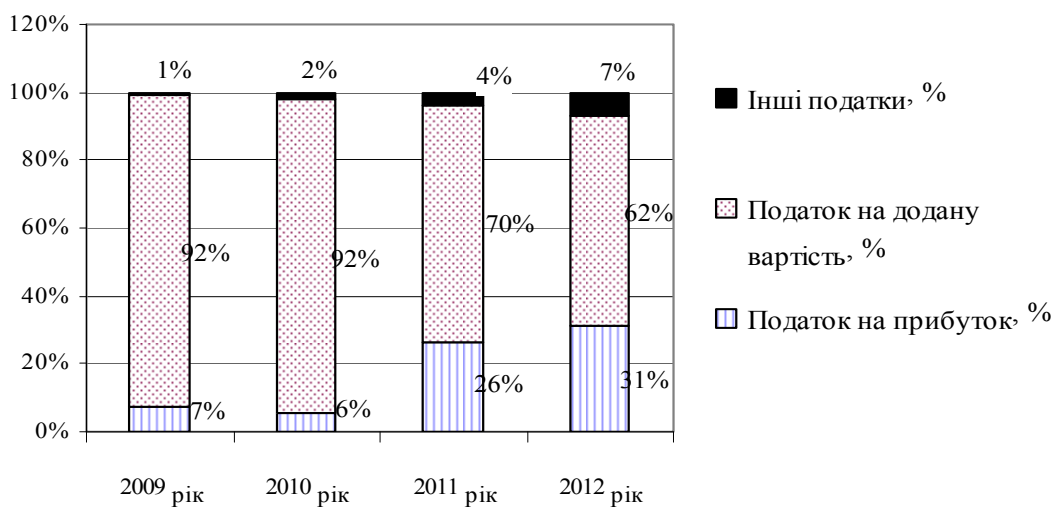

Рис. 2. Втрати бюджету від надання податкових пільг

Податковим кодексом України передбачені податкові канікули з податку на прибуток та податку на додану вартість для багатьох галузей економіки, таких як:

прибуток суб'єкта господарювання, отриманий від надання готельних послуг.

прибуток, отриманий від основної діяльності підприємств легкої промисловості (крім підприємств, які виготовляють продукцію на давальницькій сировині).

прибуток підприємств літакобудівної промисловості, отриманий від основної діяльності, а також від проведення науково-дослідних робіт для потреб галузі тощо.

Звісно, що перебування на пільговій ставці вимагає обов'язково від керівництва умови: використовувати отриманий прибуток на розширення своєї діяльності. Безсумнівно, що застосування податкових канікул до цих галузей є проявом регулюючої функції податків, яка може сприяти розвитку виробництва, збільшенню обсягів виробленої продукції на території країни, і, як результат, зменшенню обсягів імпорту, отже підтримки пріоритетних галузей. На нашу думку, умови щодо перебування галузей на пільговому оподаткуванні не є достатніми, адже не враховують стимулювання інноваційних та технологічних розробок.

Надання пільг за галузевою направленістю характерно для податкової системи України (з податку на прибуток, податку на додану вартість та інших). У порівнянні, уряди країн з ринковою економікою намагаються стимулювати не окремі галузі, а процеси технологічного та технічного оновлення як такі, незалежно від галузевої чи регіональної належності [14]. Слід зазначити, що пільги, які стимулюють інноваційну діяльність, було звужено.

Згідно ПКУ право використовувати податкові канікули з податку на прибуток, а саме застосовувати ставку 0 % протягом 5 років з 1 квітня 2011 року по 1 січня 2016 року, мають суб'єкти господарювання які відповідають критеріям:

– суб'єкти господарювання, які створені після 01.04.2011 р., за винятком тих суб'єктів, які виявляться створеними шляхом реорганізації, приватизації і корпоратизації;

– діючі підприємства, у яких за останні 3 роки щорічний об'єм доходів не перевищує 3 млн. грн., при чому середньооблікова чисельність працівників не повинна перевищувало 20 чоловік.

Зокрема, перебування на нульовій ставці платника податку на прибуток можливе за умов відповідності у подальшій своїй діяльності певним критеріям, один з яких: нарахована за кожен місяць заробітна плата (доход) найманих робітників не може бути менше ніж розмір двох мінімальних заробітних плат. Так, станом на 1 січня 2014 р. нарахована заробітна

плата має бути не менше ніж 2436 (1218*2) грн. Враховуючи сучасну ситуацію щодо тінізації заробітної плати працівників та оформлення трудових відносин з ними, саме відповідність критерію розміру заробітної плати працівників та їх середньооблікової кількості є найскладнішим для виконання підприємствами, які прагнуть використовувати нульову ставку податку на прибуток. На нашу думку, необхідно зменшити граничний рівень заробітної плати, адже діючий розмір заробітної плати більше розрахований на великі та середні підприємства, хоча підтримки потребує малий бізнес.

ВИСНОВКИ

Враховуючи проведений аналіз ефективності використання податкових пільг як важелів регуляторної політики вважаємо за необхідне:

- надати пріоритет регулюючій функції податків з метою детінізації економіки та зростання ВВП у країні;
- удосконалити систему контролю якості використання податкових пільг;
- створити систему моніторингу втрат бюджету від надання податкових пільг та їх порівняння зі зростанням ВВП;
- переглянути надання податкових пільг, а саме: перейти від галузевої направленості надання податкових пільг до системи надання податкових пільг на окремі технологічні процеси, науковоємні технології тощо.
- скасувати пільги, які призводять до значних втрат бюджету і неефективні;
- підвищити економічну ефективність податкових пільг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ляшенко В. І. *Регуляторна політика в Україні: методологія формування та режими реалізації в сфері малого підприємництва: автореф. дис... д-ра екон. наук : 08.00.03 / В. І. Ляшенко; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2008. – 32 с.*
2. Тімарцев О. Ю. *Податкові пільги як інструмент регулювання та стимулювання економіки / О. Ю. Тімарцев // Бізнесінформ. – № 2. – 2013. – С. 262–267.*
3. *Податкова політика України: стан проблеми та перспективи: монографія / (П. В. Мельник, Л. Л. Таранул, З. С. Варналій [та ін.]); за ред. З. С. Варналія. – К. Знання України, 2008. – 675 с.*
4. Королєнко В. В. *Вдосконалення організації оподаткування в системі державного регулювання розвитку національної економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / В. В. Королєнко. – Харків, 2009. – 20 с.*
5. Чуницька І. І. *Бюджетно-податкові важелі формування фінансового потенціалу держави : автореферат... канд. екон. наук, спец.: 08.00.08 / Є. В. Шулюк. – Ірпінь, 2009. – 20 с.*
6. Котіна Г. *Податкові важелі впливу на економіку в сучасних умовах: вітчизняний та світовий досвід / Г. Котіна, М. Степура // Економіст. – № 5. – 2010. – С. 31–35.*
7. *Аналітичні матеріали [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-сайт Doing Business Project. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/about-us>.*
8. *Статистичні дані [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-портал Міністерства фінансів України. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>*
9. *Статистичні дані [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-портал Державної статистичної служби України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>*
10. *Статистичні дані [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-портал Міністерства доходів і зборів України. – Режим доступу: <http://minrd.gov.ua>*
11. *Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.*
12. *Статистичні дані [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-портал TRADING ECONOMICS. – Режим доступу: <http://www.tradingeconomics.com/>*
13. *Аналітичні матеріали [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-портал Мережа підтримки реформ. – Режим доступу: <http://mpr.in.ua>.*
14. Молдован О. *Дестимулюючі пільги / О. Молдован // Дзеркало тижня. Україна. – № 31. – 30 серпня, 2013 [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт газети Дзеркало тижня. Україна. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/destimulyuyuchi-pilgi-.html>.*